

Бондар Т.І.

Створення інклюзивного освітнього середовища в системі вищої освіти України

*Бондар Тамара Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент, докторант
Черкаський національний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна*

Анотація. У статті викладено проблему формування інклюзивного освітнього середовища в системі вищої освіти України. Стан порушеного питання проаналізовано на матеріалі нормативно-правових актів; виокремлено напрями реалізації політики уряду стосовно безперервності процесу включення осіб з особливими освітніми потребами в діяльність вищої школи.

Ключові слова: *інклюзивне освітнє середовище, особи з особливими потребами, вища освіта, рівний доступ*

Вступ. Створення інклюзивного освітнього середовища в системі освіти, зокрема в системі вищої освіти України, є ключовим чинником, що впливає на інтенсивне реформування традиційної вищої школи, уможливаючи доступ до якісної освіти особам з особливими освітніми потребами. Збільшення фактичної чисельності дітей, у яких констатовано інвалідність, та інтенсивність інтеграції таких дітей в загальноосвітній простір вимагають формування інклюзивного освітнього середовища в системі вищої освіти України. Це дасть змогу забезпечити неперервність навчання, створити можливості для самореалізації дітей та молоді з особливими освітніми потребами.

Актуальність теми вмотивована суперечностями між положеннями законодавчих актів щодо забезпечення рівного доступу до якісної вищої освіти всім громадянам і неефективністю механізмів їх реалізації, спрямованістю освітньої політики на гуманізацію суспільства та неприйняття соціумом цінності людини з особливими потребами.

Короткий огляд публікацій за темою. Важливою умовою включення молоді з особливими потребами в освітній процес вищого навчального закладу є створення інклюзивного освітнього середовища. Аналіз педагогічних, психологічних, філософських теоретичних джерел засвідчує неухильне зростання наукового інтересу до створення освітнього середовища у вищих навчальних закладах, що потенційно гармонізує розвиток фізичних і духовних сил, здібностей, обдарувань особистості, оптимізує реалізацію потенціалу в умовах гуманізації суспільства, формування внутрішньої інтелектуально-моральної свободи дитини, орієнтує на соціально значущі духовні цінності. У наукових працях В. Бондаря [1], І. Іванової, І. Калініченко, А. Колупасової [5], К. Кольченко, Г. Нікуліної [6], Л. Сердюк [10], П. Таланчука [11] обґрунтовано концептуальні основи впровадження інклюзивної освіти в систему вищої освіти України.

Мета розвідки полягає в з'ясуванні особливостей формування інклюзивного освітнього середовища в системі вищої освіти України та виокремленні шляхів ефективного розв'язання порушеної проблеми.

Матеріали й методи дослідження. Для досягнення сформульованої мети застосовано теоретичні методи: аналіз та узагальнення наукової літератури, законодавчої бази у сфері інклюзивної освіти в Україні.

Результати та їх обговорення. Після ратифікації "Конвенції ООН про права дитини" Україна наполегливо працює над створенням умов, що дають змогу формувати сприятливе для дітей середовище, яке оптимізує гідний розвиток і захист прав дітей, базова-

не на дотриманні принципів демократії, рівності, миру, соціальної справедливості та врахуванні моральних засад і традиційних цінностей українського суспільства.

10 травня 2002 року Кабінет Міністрів України підписав Підсумковий документ Спеціальної сесії в інтересах дітей Генеральної Асамблеї ООН "Світ, сприятливий для дітей", де забезпечення можливості здобувати високоякісну освіту визнане одним із чотирьох пріоритетних напрямів діяльності. Для реалізації окреслених завдань Верховна Рада України ухвалила Закон "Про Загальнодержавну програму "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2016 року" (від 05.03.2009 № 1065-VI) [3]. Програма має на меті об'єднати в одну систему зусилля держави щодо захисту прав дітей. У галузі освіти наголошено на створенні рівних умов для доступу кожної дитини до високоякісної освіти (дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної і вищої) для забезпечення розвитку особистості, суспільства та держави. Заплановано збільшення кількості дітей, які відвідують навчальні заклади, забезпечення до 2010 року всіх дітей-інвалідів послугами навчальних закладів, незалежно від стану їхнього здоров'я, місця проживання й виховання, надання високоякісних освітніх послуг. Із 2009 року передбачено запровадження систематичного моніторингу діяльності навчальних закладів із визначенням їх рейтингу, розроблення підручників нового покоління, доступ до сучасних високих технологій.

Результатом планомірної роботи з упровадження інтегрованого та інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах України вважають затвердження "Концепції розвитку інклюзивного навчання" (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.10 року № 912) [7]. У документі сформульовано мету, завдання і принципи розвитку інклюзивної освіти, шляхи її впровадження у загальноосвітніх навчальних закладах, аргументовано правову основу, подано фінансово-економічне обґрунтування, описано очікувані результати від її реалізації та закликано громадськість до обговорення. Запровадження інклюзивної освіти покликане забезпечити доступність до якісної загальної середньої та дошкільної освіти дітям з особливими освітніми потребами, з огляду на їх здібності, можливості, бажання та інтереси. Для врегулювання законодавчого забезпечення внесено зміни до Закону України "Про загальну середню освіту" в частині, що стосується впровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, Законом України "Про внесення змін до законодавчих

актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу".

Закони та підзаконні акти, ухвалені з 1991 р., сконцентровані здебільшого на розв'язанні питань упровадження інклюзивної освіти в дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладах. Першим законодавчим актом, що вніс нормування створення рівних можливостей для студентів з обмеженими можливостями в здобутті ними вищої освіти нарівні зі здоровими однолітками вважають Указ Президента України "Про Національну програму професійної реабілітації та зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями на 2001-2005 роки" (від 13 липня 2001 року N 519/2001) [13]. Уперше поряд із загальноживаними термінами "інваліди", "діти-інваліди" зафіксовано використання на законодавчому рівні терміна "особи з обмеженими фізичними можливостями", що означає розширення вікових меж. Положення Указу про забезпечення психологічного супроводження процесу освіти та професійного навчання інвалідів у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах, а також про запровадження посади вчителів-реабілітологів, асистентів вчителів-реабілітологів і психологів у дошкільних, загальноосвітніх навчальних закладах, спеціальних школах-інтернатах (школах) для дітей із вадами фізичного та (або) розумового розвитку, центрах раннього втручання й соціальної реабілітації дітей-інвалідів, центрах медичної, професійної та соціальної реабілітації, а в разі необхідності - у професійно-технічних і вищих навчальних закладах засвідчують початок формування інклюзивного освітнього середовища в системі вищої освіти України. Водночас формулювання "в разі необхідності" спонукає до думки про певну недовіру до можливості реалізації поставленого завдання.

Для сприяння координації діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, громадських організацій інвалідів у розв'язанні питань освіти інвалідів, у 2003 р. при Міністерстві освіти і науки України, Міністерстві праці та соціальної політики України створено Раду з питань освіти інвалідів. У Наказі МОН України від 02.12.2005 р. № 691 "Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю" [8] передбачено планування конкретних заходів щодо вдосконалення організаційно-правового, науково-методичного забезпечення освіти осіб з особливими потребами. Державна програма розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 р., що затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 12.05.2007 р. № 716 [9], регламентує створення умов для доступу осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю до всіх видів освітніх послуг.

Декларування в численних законодавчих актах права на здобуття вищої освіти особам з особливими освітніми потребами не було ефективним, тому не мало очікуваних результатів. Підтвердженням неготовності вищої школи приймати абітурієнтів з особливими потребами слугують статистичні дані, згідно яких всього 3% від загальної кількості осіб з особли-

вими освітніми потребами, що досягли повноліття, вступають до професійних та вищих навчальних закладів. Вища освіта потребувала підтримки у вигляді вітчизняної моделі інклюзивної освіти та конкретних механізмів її впровадження.

Перші кроки в царині створення інклюзивного університетського середовища й розроблення "Концепції інклюзивної освіти студентів з інвалідністю" зроблено у Відкритому міжнародному університеті розвитку людини "Україна". Розпочинаючи освітню діяльність у кінці 90-х ХХ ст., у період становлення інклюзивного навчання в Україні, науковці університету розробляли концепцію формування інклюзивного університетського освітнього середовища, керуючись міжнародними документами [6].

Створення інклюзивного університетського середовища потребує з'ясування сутності поняття "інклюзивне середовище", особливостей цього процесу та окреслення основних напрямів його реалізації в системі вищої освіти України. Термінологічну природу названого поняття та шляхи формування такого середовища досліджено на підставі порівняльного аналізу "Концепції розвитку інклюзивного навчання" та "Концепції інклюзивної освіти студентів з інвалідністю", яку розробили у Відкритому міжнародному університеті розвитку людини "Україна". Оперування концепцією окремого вищого навчального закладу вмотивоване відсутністю державної концепції інклюзивної університетської освіти та апелюванням авторів, які розробляли документ, до низки положень міжнародних законодавчих документів, що регламентують розвиток інклюзивної освіти.

Мета "Концепції розвитку інклюзивного навчання" пов'язана з виокремленням пріоритетів державної політики у сфері освіти в частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами; зі створенням умов для вдосконалення системи освіти та соціальної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з інвалідністю, шляхом упровадження інноваційних технологій, як-то інклюзивного навчання; із формуванням нової філософії суспільства стосовно позитивного ставлення до дітей та осіб із порушеннями психофізичного розвитку й інвалідністю. Метою "Концепції інклюзивної освіти студентів із інвалідністю" є розбудова інклюзивного суспільства в Україні через інклюзію студентів з інвалідністю в університетське освітнє середовище, а потім – на ринок праці.

Інклюзивне навчання в загальноосвітніх навчальних закладах потрактоване як комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами через організацію їх навчання в загальноосвітніх закладах на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання, з огляду на індивідуальні особливості навчально-пізнавальної діяльності таких дітей. Інклюзивне навчання у вищій школі (за аналогією до середньої школи) витлумачене як комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної вищої освіти студентам з інвалідністю шляхом організації навчання з урахуванням індивідуальних особливостей їхньої навчальної пізнавальної діяльності.

Серед складників комплексного процесу впровадження інклюзивного навчання в загальноосвітній і вищій школі диференційовано відповідне нормативно-правове, навчально-методичне, кадрове, матеріально-технічне та інформаційне забезпечення. Мети "Концепції розвитку інклюзивного навчання" досягають через виконання низки завдань, одним із яких є формування освітньо-розвивального середовища для дітей з особливими освітніми потребами шляхом забезпечення психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу [7]. Із-поміж завдань "Концепції інклюзивної освіти студентів з інвалідністю" варто назвати формування інклюзивного освітнього середовища через запровадження комплексної системи супроводу навчання. К. Кольченко, один з авторів "Концепції інклюзивної освіти студентів з інвалідністю" у пізнішій публікації зазначає, що формування інклюзивного освітнього середовища для студентів з інвалідністю відбувається шляхом запровадження комплексної системи супроводу навчання, забезпечення архітектурної, інформаційної та соціальної безбар'єрності освітнього середовища, створення матеріально-технічної бази, адаптованої до потреб студентів, підвищення їхньої мобільності. Наголошуючи на важливості формування інклюзивного середовища в загальноосвітній і вищій школі, концепції не пропонують дефініції поняття "інклюзивне освітнє середовище", лише окреслюють вектори розв'язання порушеного питання.

Численні праці засвідчують наукове зацікавлення вчених природою поняття "середовище". У тлумачному словнику поняття "середовище" потрактоване як оточення, сукупність природних і соціально-побутових умов, а також сукупність людей, пов'язаних спільністю цих умов, у яких протікає діяльність людського суспільства, організмів [12]. Поняття набуває різних значень залежно від прикметника, що називає його ознаку, наприклад "освітнє середовище", "культурно-освітнє середовище", "навчально-виховне середовище", "середовище вікового спілкування", "толерантне середовище" та ін. (С. Болдирева, Е. Бондаревська, М. Селіванова, та ін.). Кожен із зазначених термінів включає перелік елементів, що характеризують певну сферу людської діяльності. Психологи, педагоги розуміють під освітнім середовищем систему умов, що створюються для особистісного розвитку учасників навчально-виховного процесу: освітні технології, навчальна та управлінська діяльність, способи взаємодії із зовнішніми чинниками. В. Бондар, І. Калініченко вбачають в інклюзивному освітньому середовищі навчально-виховне середовище закладу освіти, де система освітніх послуг ґрунтована на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу [1, 4]. Не претендуючи на вичерпність і зважаючи на необхідність потрактування поняття для системи вищої освіти, пропонуємо характеризувати інклюзивне освітнє середовище як сукупність умов, що забезпечують рівний доступ особам з особливими потребами до якісної інклюзивної освіти в інклюзивному навчальному закладі (дошкільному, загальному середньому,

професійно-технічному і вищому) незалежно від їх психофізичного розвитку, стану здоров'я, віку, статі, соціально-економічного статусу, раси, місця проживання і виховання, та як сукупність учасників навчально-виховного процесу, пов'язаних спільністю умов, у яких відбувається їхня діяльність.

У межах формування інклюзивного освітнього середовища нам імпонує розуміння інклюзивної освіти як спеціально організованої взаємодії педагогів із дітьми з особливими потребами та нормативним рівнем розвитку (Н. Борисова, М. Кінг-Сірс, І. Лошакова, М. Малофєєв, Л. Шипіцина, С. Ярська-Смірнова).

На думку А. Колупаєвої, Ю. Найди, Н. Софій, формування інклюзивного середовища орієнтоване на розвиток особистості та відповідність запитам соціального оточення і сподіванням людини.

Освітнє середовище стане інклюзивним за умови наявності низки ознак:

- спланований та організований фізичний простір, у якому б діти могли безпечно пересуватися під час групових й індивідуальних занять;
- сприятливий соціальний та емоційний клімат;
- умов для спільної роботи дітей, а також надання один одному допомоги в досягненні позитивного результату [5].

У "Концепції інклюзивного навчання" наголошено, що окреслення оптимальних шляхів і засобів упровадження інклюзивного навчання базоване на нормативно-правовому, навчально-методичному, кадровому, матеріально-технічному та інформаційному забезпеченні. Розробники "Концепції інклюзивної освіти студентів з інвалідністю" деталізували шляхи формування інклюзивного університетського середовища. Нормативно-правове забезпечення передбачає розроблення низки положень про порядок організації інклюзивного навчання, про впровадження системи супроводу навчання студентів з інвалідністю, про організацію вступу до університету людей з інвалідністю, про підвищення педагогічної кваліфікації викладачів інклюзивних груп, про індивідуальну програму реабілітації студента та портфоліо особистісних досягнень. Обґрунтування необхідних положень уможливить удосконалення національних законодавчих актів, що регламентують навчання студентів із інвалідністю в Україні.

Підготовка навчально-методичного забезпечення для освітньо-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання передбачає розроблення особистісно орієнтованих навчальних планів, індивідуальних програм навчання, методичних рекомендацій, науково-методичних посібників щодо організації інклюзивного навчання, надання студентам з інвалідністю різних нозологій навчально-методичних матеріалів в адаптованому до їхніх потреб форматі. Матеріально-технічне забезпечення доступності освітнього середовища вимагає архітектурної безбар'єрності університетського містечка (пандуси, туалети, ліфти, звукові сигнали, позначки тощо). Інформаційне забезпечення реалізують через спеціалізований технічний супровід (надання студентам спеціалізованого технічного обладнання для доступності навчального процесу), організацію інформаційної безбар'єрності навчального процесу та соціального життя університету. Особли-

вого значення набуває кадрове забезпечення інклюзивної освіти. Пріоритетом є організація курсів підвищення кваліфікації викладачів і кураторів інклюзивних груп, уведення низки дисциплін, що оптимізують оволодіння основами інклюзивної освіти. Викладач / педагог має визнати необхідність використання різноманітних навчальних підходів з огляду на стиль навчання, темперамент й особистості молоді, адаптувати навчальні матеріали для реалізації особливих освітніх потреб, застосовувати різні форми роботи.

Забезпечення необхідних умов для навчання осіб з особливими освітніми потребами (осіб з інвалідністю, які потребують додаткової підтримки для забезпечення здобуття вищої освіти [2]) у вищих навчальних закладах оптимізуватиме формування інклюзивного

освітнього середовища, сприятливого для реалізації можливостей осіб з особливими потребами, допоможе реформувати систему вищої освіти та розбудувати гуманізоване суспільство, вільне від сегрегації. Неналежа увага до проблем вищої школи, відсутність умов у вищих навчальних закладах для роботи з молоддю, яка має особливі освітні потреби, призведуть до порушення наступності та безперервності формування інклюзивного суспільства.

Висновки. Створення інклюзивного освітнього середовища в системі вищої освіти України потребує консолідованих зусиль із боку вищої освіти, батьків, громадських організацій і загалом держави, що спрямовані на усвідомлення значущості порушеної проблеми та нагальні заходи.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Бондар В. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти / В. Бондар // Дефектологія. – 2003. – № 3. – С. 2–5.
Bondar V. Integratsiya ditey z obmezhennimi psihofizichnimi mozhlivostyami v zagalnoosvitni zaklady: za i proty [Integration of Children with Disabilities in General Schools: Pro and Against] / V. Bondar // Defektologiya. – 2003. – № 3. – S. 2–5.
2. Закон України "Про освіту" від 01.07.2014 № 1556-VII [Е-ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu>
Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [Education of Ukraine Act] vid 01.07.2014 № 1556-VII // [Online]. – Available at: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu>
3. Закон України «Про Загальнодержавну програму "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2016 року» від 05.03.2009 № 1065-VI // [Е-ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1065-17>
Zakon Ukrainy "Pro Zagalnodержavnu programu "Natsionalnii plan dii shchodo realizatsiyi Konventsiyi OON pro prava dityny" na period do 2016 roku» [National Program 'National Action Plan to realize UN Convention on the Rights of the Child' through 2016] vid 05.03.2009 № 1065-VI // [Online]. – Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1065-17>.
4. Калініченко І.О. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини / І.О. Калініченко // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. [«Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами»], (Київ, 23–24 лист. 2011 р.) Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». – К., 2011. – С. 44–51.
Kalinichenko I.O. Osoblivosti formuvannya inkluzivnogo osvitnogo seredovishcha dlia zabezpechennia vsebichnogo rozvytku dityny [How to form educational setting to realize child's full potential] / I.O. Kalinichenko // Aktualni problemi navchannia ta viovannia liudei z osoblyvymy potrebamy: materialy XI Mizh-nar. nauk.-prakt. konf. [«Aktualni problemy navchannia ta viovannia liudei z osoblyvymy potrebamy»], (Kyiv, 23–24 lyst. 2011 r.) Vidkritii mizh-nar. un-t rozvytku liudyny «Ukraina». – K., 2011. – S. 44–51.
5. Колупаєва А.А. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Н.З. Софій, Ю.М. Найда / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально-методичний посібник / А.А. Колупаєва, Н.З. Софій, Ю.М. Найда [та ін.]; за заг. ред. Л.І. Даниленко. – К., 2007. – 128 с.
Kolupaeva A.A. Kontseptualni aspekty inkluzivnoyi osvity [Conceptual aspects of the inclusive education] / N.Z. Sofii, Yu.M. Naida / Inkluzivna shkola: osoblyvosti organizatsiyi ta upravlinnia [Inclusive school: organization and management features]: navchalno-metodichnii posibnyk / A.A. Kolupaeva,
6. Кольченко К.О. Концептуальні підходи до впровадження інклюзивної освіти у вищих навчальних закладах / К.О. Кольченко, Г.Ф. Нікуліна // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – К. : Університет «Україна», 2013. – № 10 (12). – С. 12–22.
Kolchenko K.O. Kontseptualni pidhody do vprovadzheniia inkluzivnoyi osvity u vyshchih navchalnyh zakladah [Conceptual approaches to realize inclusive education in universities] / K.O. Kolchenko, G.F. Nikulina Aktualni problemi navchannia ta viovannia liudei z osoblyvymy potrebamy. — K. : Universitet «Ukrayina», 2013. – № 10 (12). – S. 12–22.
7. Концепція розвитку інклюзивної освіти [Е-ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/gr/obg/>.
Kontseptsiia rozvytku inkluzivnoyi osvity [Concept of inclusive education development] // [Online]. – Available at: <http://www.mon.gov.ua/gr/obg/>.
8. Наказ Міністерства освіти і науки України "Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю" від 02.12.2005 № 691 [Е-ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_90/pg_izwdow.htm
Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy "Pro stvorennia umov shchodo zabezpechennia prava na ovitu osib z invalidnistiu" [Provision of necessary conditions to ensure the disabled persons' right to education] vid 02.12.2005 № 691. [Online]. – Available at: http://www.uazakon.com/documents/date_90/pg_izwdow.htm.
9. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Державну програму розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 р." від 12.05.2007 р. № 716 [Е-ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/716-2007-%D0%BF>
Postanova Kabinety Ministriv Ukrainy "Pro Derzhavnu program rozvytku systemy rehabilitatsiyi ta trudovoyi zainiatosti osib z jbmehzenymy fizychnymy mozhlyvostiamy, psyhichnymy zahvoriuvanniamy ta rozumovoyu vidstalistiu na period do 2011 r." [National Program to develop rehabilitation and employment systems for disabled people through 2011] vid 12.05.2007 r. № 716 [Online]. – Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/716-2007-%D0%BF>.
10. Сердюк Л.З. Психологія мотивації учіння майбутніх фахівців в інтегрованому освітньому середовищі: дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук: спец 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / Л.З. Сердюк. – Київ, 2013. – 432 с.
Serdiuk L.Z. Psihologiya motivatsiyi uchinnia maibutnih fahivtsiv v integrovanomu osvitniomu seredovishchi: dis. na zdobuttya nauk. stupenia doktora psyhol. nauk: spets 19.00.01 «Zagalna psihologiya, istoriia psihologiyi» [Psychology aspects

to motivate future employees' learning in integrated setting] / L.Z. Serdiuk. – Kyiv. - 2013. – 432 s.

11. Таланчук П.М. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі : навч-метод. посіб. [для студ., викл. та фахівців вищ. навч. закл. інтегрованого типу] / П.М. Таланчук, К.О. Кольченко, Г.Ф. Нікуліна. – К. : 2003. - 72 с.

Talanchuk P.M. Suprovid navchannia studentiv z osoblyvymy potrebamy v integrovanomu osvitiomomu seredovishchi [Educational support of the disabled students in the integrated setting]: navch-metod. posib. [dlia stud., vykl. ta fahivtsiv vysch. navch. zakl. integrovanogo typu] / P. M. Talanchuk, K. O. Kolchenko, G.F. Nikulina. – K. : 2003. - 72 s.

12. Тлумачний словник сучасної української мови: Загальноживана лексика / за заг. ред. В. Калашника. – Х. : ФОР Співак, 2009. – 960 с.

Tlumachnii slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy: zagalnov-zhyvana leksyka [Modern Ukrainian Language Dictionary: common lexis] / za zag. red. V. Kalashnyka. – H. : FOP Spivak, 2009. – 960 s.

13. Указ Президента України “Про Національну програму професійної реабілітації та зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями на 2001 - 2005 роки від 13 липня 2001 року N 519/2001.

Ukaz Prezidenta Ukrainy Pro Natsionalnu programy profesiy-noyi reabilitatsiyi ta zainiatosti osib z obmezhenymy fizychnymy mozhlivostiamy na 2001 2005 roki [National Program for professional rehabilitation and employment of the disabled people for 2001-2005] vid 13 lypnia 2001 roku N 519/2001.

Bondar T.I. Developing the inclusive setting in higher education institutions in Ukraine

Abstract. The article discusses the issue of developing the inclusive educational setting in higher education institutions in Ukraine based on the analyses of the legislature referring to inclusion. The main government policies that promoted continuous inclusion of the disabled students in universities were identified.

Keywords: inclusion, educational setting, disabled persons, higher education, equity

Бондар Т.И. Формирование инклюзивной образовательной среды в системе высшего образование в Украине

Аннотация. В статье рассматривается проблема формирования инклюзивной образовательной среды в системе высшего образование в Украине. Разработка проблемы основывается на анализе материалов нормативно-правовых актов. Определены направления реализации политики правительства с целью обеспечения непрерывности процесса включения лиц с особыми образовательными потребностями в образовательный процесс высшей школы.

Ключевые слова: инклюзивная образовательная среда, лица с особыми образовательными потребностями, высшее образование, равный доступ